

## СОЦІАЛЬНО ДЕТЕРМІНОВАНИЙ КОМПОЗИТ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

*У сучасній лінгвістичній літературі недостатньо проаналізованими залишаються складні та складнопохідні лексичні утворення в англійській мові. Необхідна розробка сучасних, новітніх підходів до класифікації складних та складнопохідних лексем для виокремлення нових, раніше не розглянутих типів слів-комполітів. Для більш детального вивчення композитних утворень у сучасній англійській мові необхідно провести аналіз різних галузей життєдіяльності людини для виявлення семантичних характеристик та моделей утворення складних та складнопохідних лексичних одиниць у сучасній англійській мові.*

Актуальність даного дослідження зумовлена підвищенням інтересом сучасної композитології до аналізу міжрівневих структурно-складних одиниць на фоні автономізації словоскладання в функціональному плані, орієнтованим не лише на вивчення структурно-семантичних, але й стилістичних особливостей. Чимало вчених здійснювали спроби опису складних слів. Розвиток словоскладання простежується в напрямі збільшення діапазону реалізації його можливостей за рахунок розширення рамок нормативності та стандартності. Зростає роль комплексних способів породження інновацій, що свідчить про ускладнення когнітивних та ономазіологічних процесів (Ю. А. Зацний). В останні десятиріччя нові завдання та проблеми, а також шляхи їх вирішення привнесла когнітивна наука (В. В. Петров, В. І. Герасимов, В. З. Дем'янков, R. W. Langacker та ін.), під впливом якої особливо інтенсивно проходить становлення нової парадигми знань у розвитку словотворення (О. С. Кубрякова, М. М. Полужин М. Н. Башкуєва, Н. В. Квартіч та ін.). Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників також активно досліджувались питання семантики складно похідних слів та колоративної композити (Деменчук, Фабб, Скаліче). Незважаючи на велику кількість лінгвістичних літературних джерел з теорії словоскладання, досліджувані типи структурно-складних утворень, які вирізняються високими кількісними параметрами функціонування в соціально-мовному спілкуванні американського соціуму і відіграють важливу роль у комунікативній системі американського варіанту сучасної англійської мови, досі залишаються недостатньо вивченими в соціолінгвістичному аспекті. Недостатньо вивченим залишається питання функціонування композиту в таких сферах суспільного життя як спорт, медицина тощо. Багатьом типам структурно-складних одиниць не приділялась достатня увага з боку лінгвістів, тому питання класифікації складних лексичних одиниць і досі залишається відкритим. Різноманітні дослідження семантики та способів утворення композитів можуть відкрити нові підходи до опису складних та складнопохідних слів.

Метою нашого дослідження є опис способів утворення та семантики складних лексичних одиниць у сучасній англійській мові. Для цього ми спробуємо вирішити такі завдання: виявити основні особливості вживання складних лексичних одиниць у сучасній англійській мові, описати семантику складних лексичних одиниць різних типів, виокремити нові або малодосліджувані типи складних лексичних утворень.

Багато складних слів є чимось середнім між синтактичними і асинтетичними: відношення між елементами складного слова наводить певні паралелі між синтактичними конструкціями, але складне слово показує більш ніж відхилення від фрази. Так, наприклад, складне дієслово *to housekeep* відрізняється від фрази *keep house* лише порядком слів. У таких випадках ми можемо говорити про різні типи напівсинтетичних складних слів. Різниця в порядку слів також виявляється у слові *upkeep* на противагу слову *keep up*. У слів *turnkey* і *turn the key* або *turn keys* різниця полягає у використанні артикля і категорії числа. Навіть складні слова *blue-eyed*, *three-master*, *meat-eater*, які розглядаються як синтактичні складні слова, можуть відповідати фразам *blue eyes*, *three masts*, *eat meat* і відрізнятися від цих раз простими формальними характеристиками, додаванням залежних форм *-ed*, *-er* до другого елемента. Там, де можна визначити напівсинтетичні складні слова, їх можна і надалі класифікувати в той же спосіб, що і синтактичні складні слова: у напівсинтетичному складному слові *blue-eyed* елементи слова мають ту ж конструкцію, що і синтактичне *blackbird* [1: 123].

Асинтетичні складні слова включають в себе елементи, які не поєднуються в синтактичні конструкції. Так, наприклад, у словах *door-knob*, *horsefly*, *bedroom* ми бачимо два іменника в конструкціях, які не з'являються в англійському синтаксисі. Інші типи асинтетичних складних слів представлені словами *fly-blown*, *frost-bitten*, *fireproof*, *playground*, *swimming-hole*. Композити з невизначеними елементами, такі як *smokestack*, *mushroom*, або з унікальними елементами, такі як *zigzag*, *choo-choo* потрібно, звісно ж класифікувати як асинтетичні. Хоча, відношення між елементами асинтетичних складних слів завжди нечіткі, ми іноді можемо вивести головну відмінність і напівсинтетичних складних слів, враховуючи також і асинтетичний клас складних слів. В англійській

мові, наприклад, координативні, або копулативні відношення, які ми бачимо в напівсинтетичних складних словах типу *bittersweet*, можуть бути помічені і в асинтетичних складних словах, типу *zigzag*, *fuzzy-wuzzy*. Більшість асинтетичних складних слів, здається, мають конструкцію прикметник-головний елемент: *door-knob*, *bulldog*. До того ж можна розрізнати між копулативними (двандо) і детермінативними складними словами (атрибутивні або субординативні, татпуруша). Цей розподіл перекреслить розподіл на синтактичні, напівсинтетичні і асинтетичні складні слова. Також можна визначити менший поділ. Серед копулативних складних слів деякі вчені визначили особливий підтип повторювальних (амредіта) складних слів з ідентичними елементами: *choo-choo*, *bye-bye*. Сюди також можна віднести складні слова, які мають лише незначну фонетичну різницю між елементами: *flimflam*, *pell-mell* [2: 15].

Інший, загальноприйнятий напрям класифікації складних слів полягає у відношенні цілого складного слова до його елементів. Тут можна визначити різницю між ендоецентричними та екзоцентричними конструкціями. Оскільки *blackbird* – це вид птахів, а *door-knob* – тип ручки, ми можемо стверджувати, що ці складні слова мають такі ж функції, що і їх головні елементи, вони ендоецентричні. З іншого боку, у словах *gadabout* і *turnkey* головним елементом є дієслово недоконаного виду, але складне слово є іменником. Такі складні слова екзоцентричні (бахувріхі). Якщо розглянути копулативний тип, наприклад, прикметник *bittersweet* є ендоецентричним, оскільки складне слово, як і його координативні елементи *bitter* і *sweet*, виконує функцію прикметника, але назва рослини *bittersweet* – екзоцентрична, оскільки, як іменник, воно відрізняється від двох прикметникових елементів граматичними аспектами.

Синтетичні (також вербальні) – складні слова, головним елементом яких є дієслово, яке піддається афіксації (багато англійських дослідників зводять суфікси до агентивного *-er*, номінального і ад'єктивного *-ing* пасивного ад'єктивного *-en*), а другорядний елемент виконує функцію аргументу або доповнювача до головного елементу, наприклад: *truck driver*, *truck driving*, *fast acting and pan fried*. Синтетичні складні слова відіграли важливу роль у розвитку лінгвістичної теорії, оскільки їх вивчення стосується багатьох питань морфології та синтаксису. Синтетичні складні слова ще називають дієслівними. Основним обмеженням інтерпретування в синтетичних складних словах є те, що ліва частина (іменник, прислівник або прикметник) повинна інтерпретуватися як додаток до правого елементу і не повинна інтерпретуватися як зовнішній аргумент або предмет. У дійсності, синтетичні складні слова з *-ing*, *-er* нагадують фрази з активними дієсловами у зміненому порядку слів з еквівалентними компонентами (*play checkers > checker-playing*), у той час коли синтетичні складні слова з пасивним *-en* нагадують фрази з пасивними дієсловами у зміненому порядку слів з еквівалентними компонентами (*tested by experts > expert tested*). Синтетичні складні слова, однак, відрізняються інших складних слів, які часто називають "кореневими". Отже, якщо відкинути *goal-aiming*, в нас буде складне слово *goal-aim*, в якому ліва частина інтерпретується як "предмет" правої частини.

Синтетичні складні слова є цікавими ще й тому, що правила їх інтерпретації здаються схожими на правила утворення значення речень, наприклад приписування тематичних ролей певним позиціям у реченні, залежно від активної чи пасивної природи дієслова [3].

Нові слова утворюються за вже існуючими моделям. Слово будується за тією ж моделлю, що і його прототип, і тому його смислова структура зазвичай обмежена цілком визначеним значенням. Порівняймо: *hijack*, *skyjack* ("викрадати літаки, займатися повітряним піратством"), *seajack* ("викрадати морські судна, займатися морським піратством").

Однак існують складні лексичні одиниці, елементами яких виступають не лише кореневі основи іменників, прикметників, дієслів тощо. У складі таких утворень можна зустріти числівники, які виражають певні кількісні параметри. Мовою санскриту такі складні лексичні утворення прийнято називати словами дігу. Складні слова дігу починаються з числівника, за яким слідує іменник. Наприклад *ten-pence*, *two-ply*. У складних словах цього типу числівники вказують на те, скільки залучено іменників. У випадку з *ten-pence* ми знаємо скільки пенсів ми маємо або потребуємо. Окрім загального правила (чисельник + іменник) в англійській мові існує чимало прикладів складних лексичних одиниць із числівниками, які мають дещо іншу структуру. Їх можна розбити на декілька типів.

Характерною ознакою числівникових композит першого типу є частка *for*, або *on* і дві числівникові основи, розташовані, як правило, справа і зліва відповідно до значення, закладеного в них. Так, для складних лексичних утворень *2-for-5*, *3-for-7* 'права' числівникова основа позначає кількість спроб, 'ліва' – кількість вдалих спроб. При перекладі вони означають буквально наступне: *2-for-5* – два з п'яти, *3-for-7* – три з семи. У складі таких сполук можливе, також, використання неозначеного займенника *none* замість правої числівникової основи, який буквально перекладається нуль, жоден (відсутність описуваного елемента).

Числівникові композити також можуть складатися лише з самих числівників. У такому випадку складне слово виконує функцію означення, а їх переклад вимагає описового підходу. Значення таких композити особливе, адже воно може містити в собі різні експресивні відтінки. Відношення між компонентами таких слів не мають субординативний характер, а кожен окремий елемент лише позначає певний рахунок, підсумок. До таких лексичних утворень можна віднести вирази типу 3-2, 2-1, де числівники позначають рахунок спортивного матчу, баланс банківського рахунку тощо.

Схожими на числівникові композити типу 5-1 є лексичні одиниці типу *8-footer*, *50-pounder* тощо, де діяч виражений за допомогою агентивного суфіксу *-er*. Серед структурно-складних лексем з формантом *-er* із значенням агентивності при вказаному об'єкті слід виділити групу лексем, що відносяться лише до семантичного поля імен діяча ("nomina agentis"): *bill-sticker* –розклеювач оголошень; *blockbuster* – спекулянт міською нерухомістю (будинками, ділянками). Слід зазначити, що серед слів з формантом *-er*, явно переважають похідні від дієслівно-іменникових поєднань: *baby-kisser* кандидат, що балотується на виборах. Серед аналізованих структурно-складних одиниць виявлені лексеми з ідіоматичним значенням. Наприклад: *wind-cheater* – плащ по коліна, *back-hander* – удар тильною частиною руки. Та існують приклади, що кардинально відрізняються від звичайних і не підходять до загальноприйнятих норм. До таких належать композити, що містять числівниковий елемент і кореневу основу із суфіксом *-er*. У таких композитах немає самого іменника, який вони власне і виражають. Компонентами композиту є лише кількісні параметри та якісні характеристики поняття, що виражається, а в процесі функціональної переорієнтації агентивний суфікс *-er* перетворює складний вираз на іменник, значення якого впливає із контексту. Наприклад: *he's a 260-pounder* – він важить 260 фунтів. Конструкції даного типу можна представити у такому вигляді – *260-pounder = 260 pounds + person*. Іменникове значення складної конструкції [**person**] можна знати лише з контексту висловлювання. Порівняймо: *8-footer* (something with 8 feet in length) і *2-footer* (2 feet tall person).

Англійська мова, особливо її американський варіант, активно поповнюється номінативами особливої словотворчої структури, які виникають у результаті телескопії. В. М. Лейчик відмічає, що телескопія відповідає двом вимогам, які пред'являють до засобів номінації – компактності і цілеформленості. У багатьох соціально-детермінованих телескопізмах проявляється системний характер аналогії, що говорить про взаємодію інтра- й екстралінгвістичних факторів у їх творенні. Телескопічні лексичні одиниці також можуть бути джерелом утворення словотворчих морфем, близьких до суфіксодів, при стабілізації "осколка" другої вихідної основи, набуття ним більшої словотворчої потенції й ізоляції його значення від значення вихідної основи. Як відмічає М. Бельська, телескопія "є одним із видів універбації, який відрізняється тим, що в результаті телескопії з елементів структури членів словосполучення утворюється нова лексична одиниця".

Д. І. Квеселевич справедливо відмічає, що однією з причин змін у мові є закон лексичної економії. На всіх рівнях – фонетичному, морфологічному, синкасичному, лексичному – він реалізується за допомогою двох засобів: скорочення і синтезу. Телескопічні утворення, як у побуті, так і у спорті, набувають емоційно-оцінні відтінки значення і виконують різні експресивно-стилістичні функції. Мотивація телескопічного слова і його значення часто співпадають, що дає змогу вживати конструкцію, яка здатна замінити певне телескопічне слово на синтагматичний ланцюжок [4].

Особливими випадками утворення телескопічних слів, що не були розглянуті лінгвістами раніше, можна вважати телескопічні утворення, основані на імені і прізвищі людини. Таке утворення телескопічних слів властиве публіцистичному стилю для позначення видатних людей. Так, наприклад, в американській пресі можна часто побачити імя видатного спортсмена, якого звать Алекс Родрігез (Alex Rodriguez). Дуже часто на сторінках газет можна побачити його ім'я, яке написано у вигляді телескопічного слова A-Rod. Часто в газетних статтях використовують телескопічні скорочення назв команд, гуртків, групвань тощо. Наприклад, *Preds-Canes* – зустріч між Хижачами та Ураганами (Predators – Hurricanes). Використання таких лексичних одиниць характеризує сучасний стан утворення композитних одиниць в цілому.

Процес основокладання виявляється набагато складнішим, ніж описано в підручниках. Існують загальні правила утворення складних слів, та зі зміною мовного середовища, ці правила змінюються, стають неактуальними, вимагають нових підходів до їх опису. Проведений аналіз показав, що велику роль у розумінні природи композитних номінацій відіграють контекст і фонові знання. Моделі утворення складних лексичних одиниць, притаманних певному дискурсу мають свої особливості. У лінгвістичній літературі і досі немає комплексних робіт, які б охоплювали усі аспекти утворення і функціонування у мові складних лексичних одиниць. Дискурс може впливати на появу нових типів складних лексичних одиниць. Особливо це стосується спортивного, військового та медичного дискурсу. Це пояснюється особливими вимогами до семантичного утворення складних слів, що закладені у різних дискурсах. Варто також звернути увагу на процес детермінологізації, тобто проникнення різних термінів у повсякденне мовлення. Закономірним є те, що композитна лексика і

термінологія становить значну частку сучасної англійської мови. Серед джерел формування і наповнення копозитною термінологією, разом із утворенням термінів із власне англійського мовного матеріалу, необхідно вказати на великий відсоток запозичень з інших мов, головним чином японської, іспанської. Подальше дослідження композитних номінацій вимагає розробки нової класифікації, яка буде описувати композити, які раніше не були розглянуті вченими. Характерною особливістю англійської є постійна тенденція до скорочення семантичного образу, створення коротких семантичних форм для передачі складного образу. Велику роль у цьому процесі відіграє основокладання як один із найпродуктивніших способів словотвору. Перспективним є вивчення композит спортивного дискурсу в межах контрактивної лінгвістики та між культурної комунікації. Тому для більш ґрунтовного вивчення теорії композитології необхідне подальше дослідження різних галузей життя людини.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Lakoff G. *Metaphors we live by* / Lakoff G., Johnson M. – Chicago, 1980. – 153 p.
2. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. В. Андрусак. – Київ, 2003. – 20 с.
3. Ульманн Ст. Семантические универсалии / Ст. Ульманн // Новое в лингвистике. – 1970. – № 5. – С. 23-34.
4. Феденева Ю. Б. Функции метафоры в политической речи / Ю. Б. Феденева // Художественный текст: структура, семантика, прагматика. – 1997. – С. 47-52.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

#### ***Дмитрошкин Д. Э. Социально детерминированный композит в современном английском языке.***

*В современной лингвистической литературе недостаточно проанализированными остаются сложные и сложнопроизводные лексические образования в современном английском языке.*

*Необходима разработка современных, более новых подходов к классификации сложных и сложнопроизводных лексем для определения новых, ранее не изученных типов слов-композигов. Для более детального изучения композитных образований в современном английском языке необходимо провести анализ разных сфер деятельности человека для определения семантических характеристик и моделей образования сложных и сложнопроизводных лексических единиц в современном английском языке.*

#### ***Dmytroshkin D. E. Socially Determined Compound Words in Modern English.***

*In modern linguistic literature compound lexical units of the English language are to be further studied. A new approach to the classification of compound lexical units is needed to distinguish new previously undiscovered compound words. For more deatailed study of compound words in modern English an analysis of differenet spheres of human activity is needed to define semantic featues and formation models of compound words in modern English.*